— Дивись-но! Він уже розплющив очі!

— Ай справді! Поклади ж його на місце. Добрячий з нього пес вийде.

— Треба йому назвисько придумати...

— Як же ми його назвемо? — спитала Аморака.

Кадлу озирнув снігову хижку, завішану звіриними шкурами, і втупив очі в свого чотирнадцятилітнього сина Котуко. Хлопець сидів на лаві, яка вночі була за ліжко всій сім'ї, і вирізував ґудзика з моржевого ікла.

— Знаєте що? Нехай він буде моїм тезком,— з усмішкою сказав Котуко.— Коли-небудь ми з ним себе покажемо!

Кадлу теж усміхнувся у відповідь, його маленькі очі зовсім сховалися в гладких щоках. Він кивнув згідливо своїй дружині Амораці. Тим часом зла цуценяткова мама побачила, що її маля погойдується в хутряному мішечку, почепленому високо над вогнем каганця, і почала вищати. Котуко, не звертаючи на неї уваги, працював далі.

Кадлу зібрав собачий ремінний упряж і відніс його в комірчину поруч з великою кімнатою. Потім він скинув свій грубий мисливський одяг з оленячих шкур і поклав його в сітку з китового вуса, що висіла над другим каганцем. Кам'яні каганці у вигляді човників, повних тюленячого жиру, не тільки освітлювали, а й гріли кімнату. Кадлу сів на лаву н почав стругати ножем шматок мерзлої тюленятини, пожадливо ковтаючи ті стружки. Він дуже зголоднів, і йому несила було чекати на справжній обід — варене м'ясо і юшку з крові, що мала подати Аморака.

Він щойно повернувся додому; ще вдосвіта пішов до ополонок за вісім миль од житла й забив там трьох великих тюленів.

З довгого й низького снігового коридора, що був схожий на велику лежачу трубу й тягся до хижки, чулося гавкання й вищання. Це вовтузилися упряжні собаки, що повернулися разом з Кадлу; всі намагалися лягти ближче до кімнати, щоб було тепліше, і гризлися за зручне місце.

Гавкання дедалі гучнішало. Котуко ліниво встав з місця і шмигнув у коридор, захопивши батога з гнучким пужалном з китового вуса і з довгим плетеним ременем. Собаки так надсаджувались, що, здавалось, вони хочуть роздерти хлопця; та насправді вони раділи обідові, час якого наближався.

Котуко повз коридором — таким низьким, що людина не могла ним пройти. В самому кінці коридора на жердках з китового вуса висіло мерзле м'ясо, заготовлене собакам. Котуко зняв м'ясо й широким списом розбив на великі шматки. Одсунувши снігову брилу, що закривала вхід до коридора, він вийшов на повітря; слідом за ним вискочили великі кудлаті собаки. Стоячи з батогом в одній руці і з м'ясом в другій, Котуко кликав на прізвисько пса за псом, починаючи з найкволішого. Коли ж який вискакував поза чергою, тому діставалося від Котуко: блискавкою падав батіг, залишаючи на спині винуватця криваву смугу.

Отримавши свою пайку м'яса, собака йшов на місце, а хлопець, сидячи на снігу, провадив свій справедливий розподіл. Останнім підійшов великий чорний пес, що вважався за вожая і пильнував порядку, коли собаки були в упряжу. Котуко дав йому вдвічі більше корму, ніж іншим, і для остраху зайвий раз ляснув батогом.

— Так,— промовив він, згортаючи батога,— у мене біля каганця спить цуценя, що гавкатиме голосніш за всіх, коли виросте.

І поповз коридором, розштовхуючи собак. У кімнаті він струсив сніг зі свого хутряного вбрання вибиванкою з китового вуса, яку Аморака завжди вішала біля входу. Тоді постукав по нап'ятій вгорі шкірі, що

правила за стелю, щоб збити крижані бурульки, які нападали зі снігового склепіння.

Нарешті, скрутившись калачиком, хлопець ліг на лаві. З коридора чулось, як хропли й вищали уві сні собаки. За спиною в Амораки, у м'якому хутряному мішечку, лежав її найменшенький синок, маленьке немовлятко; воно басувало ніжками й цмокало губенятами. Цуцеияткова мама лежала в ногах у Котуко і не зводила очей з мішечка, що в теплі й добрі висів над ясним вогнем каганця.

Все це діялося в холодному краю, що лежить на далекій півночі Америки. Кадлу був ескімос. Його плем'я, числом близько тридцяти чоловік, мешкало на пустельному морському узбережжі, яке вони своєю мовою називали "краєм світу".

Це земля вічного холоду. Дев'ять місяців на рік тут панують тільки сніг та крига і, по вгаваючи, шаленіють бурі. Посеред цієї лютої зими шість місяців но сходить сонце, і тоді западає цілковита темрява. Неможливо уявити, яким жахом сповнює людську душу похмура безпросвітна ніч, що сповиває весь край.

Влітку тамтешнє сонце зовсім не заходить, і тому немає ночей. Літо триває три місяці; в цей час морози бувають тільки вночі, але іноді підморожує і вдень. На південних схилах тане сніг, земля вкривається травицею, і на приземкуватих вербах з'являються волохаті бруньки. Маленькі круглі камінці скочуються в море, а з-під крижаного покрову показуються голі, подзьобані скелі.

Проте незабаром це минає, і люта зима знову сковує землю. Крижини в океані зіштовхуються, тісняться, кришаться, тріщать і тиснуть на береги, аж поки й земля, і море перемерзнуть метрів на два завглибшки. Од берега в далину розлягається крижане поле.

Кадлу ходив узимку аж на край цього крижаного поля вистежувати тюленів. Ці тварини люблять розтале море, де багато риби, а до того ж їм треба час від часу випливати на поверхню, щоб подихати свіжим повітрям.

На початку літа Кадлу та його одноплеменці заходили далі од берега всередину краю: там вони напинали намети із звірячих шкур, ставили сильця на морських птиць або ж зі списами полювали на молодих тюленів, що виповзали погрітися на берег. Потім вони йшли на південь полювати північних оленів та ловити лососів, яких водиться багато в численних річках та озерах цього краю. У вересні або в жовтні вони поверталися на північ полювати мускусну кабаргу, а взимку добували тюленів. Переїжджали саньми миль по двадцять чи й тридцять за день. Іноді плавали попід берегом у великих човнах, що звалися "жіночими". Ці човни були обшиті шкурами; діти й собаки сиділи біля ніг у веслярів, жінки співали пісень, а човен тим часом линув на прозорих холодних хвилях. Для полювання брали маленькі "чоловічі" човни. Кістяк такого човна роблять із дерева чи кісток і зовні обтягують тюленячими шкурами; зверху він також запнутий шкірою, немов покришкою. Посеред цієї покришки роблять відтулину, в яку ескімос залазить із ногами; сівши на дно човна; він обв'язує краї шкури коло пояса. Такий човен рухається дуже швидко. У ньому може сидіти тільки одна людина, що гробе довгим веслом із двома лопатями. Всі речі домашнього вжитку, відомі ескімосам, привозилися з півдня: дерево на полозки, залізо на гарпуни, сталеві ножі, бляшані казанки, в яких м'ясо варилося куди швидше, ніж у колишніх кам'яних горшках; кремінь і трут, а іноді навіть сірники, стрічки в жіночі коси, дешеві дзеркальця та червоне сукно на облямівку оленячих курток.

Кадлу вимінював ці товари за білосніжну кістку морського однорожця та за зуби мускусної кабарги, що в такій самій ціпі, як і перли. Він торгував з південними ескімосами, а ті, зі свого боку, торгували з китоловами, що наїжджають у холодні краї. Тож часто траплялось, що казанок довго подорожував, перш ніж попасти в снігову хижку ескімоса.

Кадлу, як хороший мисливець, мав у запасі багато гарпунів, дротиків та іншої зброї. Він був ватажком племені, або, як його звали, "людина, що все знає з досвіду". Проте він не зловживав своєю владою і тільки іноді радив одноплеменцям перебратися на полювання в інше місце. Зате син його Котуко, граючись з ровесниками, любив, щоб його слухали.

Котуко минуло чотирнадцять років, і він вважав себе вже за дорослого чоловіка. Йому набридло плести сильця на морську птицю та м'яти оленячі й тюленячі шкури. Адже це роблять цілими днями жінки й діти, а чоловіки ходять полювати. Йому хотілось бувати в "домі пісень", де вечорами сходилися мисливці й ворожбит, загасивши вогонь, розповідав страшні казки. Тоді ввижалися мисливцям різні жахи: їм здавалося, ніби вони чують, як Дух Північного Оленя ходить по даху, і вони починали вірити, що коли висунути списа в нічну темряву, то він почервоніє від гарячої крові.

Бажалося Котуко кинути свої великі чоботи в сітку, як те робив його батько, й піти погратися з мисливцями. Загалом йому хотілось, щоб його мали за дорослого, та старші сміялись і говорили:

— Стривай, прийде ще й твій час! Ти ще не знаєш, що таке "перев'язка"!..

Та тепер, коли батько погодився назвати його іменем цуценя, Котуко дуже зрадів. Ескімос не віддасть синові доброго собаку, якщо підліток іще не вміє правувати, а сам Котуко давно вже думав, що вміє робити все на світі.

Коли б цуценя не було залізного здоров'я, то напевно пропало б від перегодовування та надмірної роботи. Котуко зробив йому маленьку упряж і цілісінький день ганяв його, покрикуючи: "Направо!", "Наліво!", "Стій!" Цуценяті це зовсім не подобалось, але ще гірше дісталося йому, коли вперше запрягли його в сани. Песик спокійно сидів собі на снігу й

грався ремінцем із тюленячої шкіри, що тягся від його збруї до грубого ременя-піту, що був замість дишла. Зненацька увесь запряг рушив, і песик відчув, як важкі сапи покотились і потягли його по снігу, а Котуко реготав до сліз. І от настали для молодого пса тяжкі часи: невгамовний батіг свистів над головою, як вітер над сніговою пустелею; інші собаки кусали його, бо він не тямив свого діла; упряж муляла; у кімнаті йому було не вільно спати, а натомість доводилось тулитись у найхолоднішому місці в сніговому коридорі. Кепсько велося в цей час песикові!

Хлопець так само навчався разом із своїм псом, адже керувати ескімоськими саньми — непроста справа. Кволих собак запрягають ближче до погонича. У кожного собаки своя окрема збруя: від збруї під лівою передньою ногою тягнеться ремінець, що пристібається до грубого ременя-піту петлею та ґудзиком. Його легко можна відстібнути й на якийсь час випрягти собаку. Це дуже важливо, бо молоді собаки нерідко заплутуються задніми ногами у своїх ремінцях і намулюють собі криваві рани. На ходу вони граються одне з одним або гризуться, і весь упряж переплутується так, що трудно буває довести його до ладу.

Багатьох прикрощів можна уникнути, коли спритно орудуєш батогом. Кожен ескімоський хлопчик намагається набути досконалості в цьому; проте завжди легко хльоснути батогом по землі й, навпаки, трудно на повному ходу, нахилившись уперед, влучити в собаку, який завинив. Коли нагримаєш на одного собаку й назвеш його ім'я, а в цей час ненароком удариш іншого, то обидва погризуться одне з одним. Знов-таки, коли їдеш із товаришем і почнеш із ним розмовляти чи заспіваєш пісню, то собаки зупиняться, обернуться і, присівши, будуть слухати.

Багато разів з Котуко траплялася біда: то забував, зупинившись, підперти сапи, й собаки затягували їх, то рвав ремені й дишло. Нарешті він вивчився добре правувати, й тоді йому доручили зяпряг на вісім собак і легкі сани. Він почав вважати себе за статочного чоловіка і, пишаючись, щодуху шугав саньми по слизькому льоду. Він їздив за

десять миль до тюленячих ополонок і там випрягав великого чорного вожая, що в запрягу вважався за найрозумнішого пса.

Тільки почує вожай близьку ополонку, як Котуко перекине сани й підіпре їх, увіткнувши глибоко в сніг пару підрізаних оленячих рогів; це він робив для того, щоб собаки по втекли. Сам він обережно підповзав до ополонки й ждав, поки тюлень випливе подихати повітрям. А коли тюлень випливав, кидався на нього зі списом та арканом. Убивши тюленя, Котуко витягав його на лід і з допомогою чорного вожая тяг до саней. Упряжні собаки вили й скиглили: їм кортіло заволодіти ласою здобиччю. Котуко відганяв їх, б'ючи батогом до крові, поки замерзне тюленяча туша. Вертатися додому було нелегко. Доводилося перетягувати навантажені сани через крижані горби, а собаки замість везти, ставали й пожадливо зирили на м'ясо. Нарешті, натрапивши на вкорочену дорогу, вони щодуху кидалися вперед. Котуко заводив пісні повернення з ловів, і з кожної снігової хижки його вітали радісні голоси.

Коли Котуко-пес зовсім виріс, йому настало краще життя. Помалу він здобував собі вигідніше становище між товаришами, і якось під час годівлі він переміг великого чорного вожая; відтоді він став на перше місце в запрягу. Його припрягали до довгого ременя, на два метри спереду інших собак; він мусив стежити за своїми товаришами, щоб ті не гризлися ні в упряжу, ні без упряжу. За це він мав відзнаку — грубого важкого нашийника з мідного дроту. Іноді його закликали до хижки й годували вареним м'ясом, а часом йому дозволяли спати на лаві поруч із Котуко.

З цуценяти вийшов добрий мисливський собака. Він був такий сміливий, що не боявся навіть худорлявого полярного вовка, перед яким тремтять усі собаки.

З дня в день, з ночі в ніч вони були на ловах. Хлопець, закутаний в хутро, і кудлатий рудий звір з маленькими очицями та гострими білими зубами були нерозлучні товариші.

Вся ескімосова турбота — це добути м'яса та звірячих шкур собі та своїй сім'ї. Жінки шиють із шкур звірячими жилами одежу. Іноді вони допомагають ловити сильцями якого-небудь дрібного звіра. Проте найосновнішу їжу,— а їдять ескімоси дуже багато,— мусять добувати чоловіки.

Коли скінчаться припаси, то ніде буде купити, позичити чи попросити; доведеться тоді гинути голодною смертю.

Проте ескімос не журиться й не думає про ці жахи, поки не настане чорний день. Кадлу, Котуко, Аморака й немовлятко, що махало ноженятами в хутряному мішку за плечима в матері й завжди жувало шматок сала, були так само щасливі, як будь-яка інша сім'я деінде на земній кулі. Ескімоси — добрі й лагідні люди; воші ніколи по б'ють дітей, не брешуть і не крадуть. Сім'я Кадлу була задоволена, коли щастило добути необхідну їжу під час зимових нещадних холодів. Їли, скільки їлося, цілими днями при світлі каганця латали одежу, лаштували мисливське начиння, співаючи безконечних одноманітних пісень, а вечорами розповідали страшні казки.

Одного разу прийшла особливо жорстока, люта зима, і перед селищем постала загроза загибелі. Повернувшись після літнього лову лососів, одноплеменці Кадлу поставили собі снігові хижки на свіжому льоду, мавши намір полювати на тюленів, як тільки більш замерзне океан. Осінь була рання й сувора. У вересні бушували, не вгаваючи, бурі, що поламали тонкий прибережний лід і накопичили його коло берега стіною миль на двадцять завширшки; через ту стіну не перетягти було саней. Край товстого льоду, де тюлені взимку ловлять рибу, опинився далеко за цією стіною, і туди ніяк не можна було добратися. Проте їм таки вистачило б своїх припасів мерзлої лососини та тюленячого жиру, а до того можна було підловлювати в сильця дрібної дичини; та в грудні хтось із них набрів на шкіряне шатро, де було троє старих жінок і дівчинка, що помирали з голоду. Вони прийшли з півночі разом із чоловіками, які згодом загинули в льодах, полюючи у своїх хистких човнах на морського однорожця. Кадлу мусив розташувати жінок у

хижках зимового селища. Ескімос не може відмовити чужинцям у житлі та їжі, бо ж і його сім'ї загрожує така сама сумна доля, як і їм.

Аморака взяла до себе дівчинку, якій було років чотирнадцять, і стала привчати її до хатньої роботи. З одежі можна було визначити, що дівчинка походила з іншого племені, яке жило ще далі на північ. Вона досі не бачила ні бляшаних казанів, ні саней на дерев'яних полозках.

Котуко-хлопець і Котуко-пес швидко звикли до неї.

Та от усі лисиці повтікали на південь і навіть маленька росомаха більше не попадалася в пастки, що їх ставив Котуко. Згодом двоє найкращих мисливців загинуло, ганяючись за кабаргою, і через це іншим довелося ще більше працювати. Котуко щодня йшов на лови; виїздив саньми, що їх везло шестеро чи семеро дужих собак, і до болю в очах вдивлявся вдалину. Він сподівався побачити десь на крижаному полі ясну пляму — дірку, що її вишкрябує собі тюлень.

Котуко-пес невтомно бродив довкола, і в мертвій тиші крижаного поля миль за три Котуко-хлопець міг почути його гавкання так виразно, ніби собака був поруч.

Коли собака знаходив дірку, Котуко, щоб хоч трохи захиститися від жахливого пронизливого вітру, складав низеньку снігову стіну; він висиджував за нею, пантруючи тюленя десять-дванадцять, а то н двадцять годин поспіль. Він пильнував маленького значка, якого поставив біля самісінької дірки, щоб влучніше метнути гарпуна в ціль, коли виткнеться тюлень. Сидів на підстилці з тюленячої шкіри, міцно стягнувши ноги перев'язкою, про яку йому раніше говорили старі мисливці. Цю перев'язку надягають, щоб уникнути судоми в ногах від довгого сидіння.

Уявіть собі, як тяжко сидіти нерухомо впродовж довгих годин у сорокаградусний мороз!

Коли нарешті показувався тюлень і його щастило забити, тоді, волочачи свою упряж, підбігав пес Котуко й допомагав господареві дотягти тушу до саней, де інші собаки, змучені й голодні, похмуро лежали на снігу в захистку якого-небудь крижаного пагорба.

Забитого тюленя вистачало ненадовго, бо в селищі було багато ротів, а кожний мешканець мав право вимагати свою пайку туші. З'їдалося все: і м'ясо, і жили, й шкіра. Шматки, що звичайно віддавалися собакам, нині бережено для людей, а собак Аморака годувала літніми шкіряними шатрами, що зберігалися в хижці під лавою. Нещасні тварини геть зголодніли й навіть серед ночі, прокидаючись, вили з голоду.

І по каганцях, що горіли в хижках, теж видно було, що наближається голод. За кращих часів, коли жиру було багато, яскраве полум'я вузьких кам'яних каганців сягало майже на метр угору: в хижі було ясно, тепло й весело. Тепер полум'я було на чверть нижче. Щоразу, як вогонь дуже розгорявся, Аморака дбайливо придавлювала моховий гніт, і вся сім'я стежила за її рукою. Смерть у пітьмі здавалася страшнішою за голод. Ескімоси бояться темряви, що оточує їх півроку, і, коли гаснуть каганці, тривога й жах зростають у їхніх душах.

Проте найгірше було попереду.

Зголоднілі собаки вили й гарчали у своїх снігових сховищах. Виходячи надвір, вони дивилися на далекі непривітні зорі й нюхали морозяне повітря. Коли замовкали собаки, западала гнітюча тиша, і людям здавалося, ніби вони чують, як б'ється в них кров у скронях і як стукає серце, мов барабан ворожбита.

Одного разу Котуко-пес, що цілий день похмуро виходив в упряжу, підхопився і почав битися головою об коліна свого господаря. Котуко хотів погладити пса, але той і далі бився головою та махав хвостом. Прокинувся Кадлу і, повернувши до себе велику кудлату голову собаки, подивився йому в скляні очі. Котуко-пес жалібно завищав і затремтів,

але одразу наїжився і завив, немов зачувши ходу чужої людини; потім раптом весело загавкав, почав качатися по долівці й хапати хлопця за чоботи, як те робив, коли був цуценям.

— Що з ним скоїлося? — спитав Котуко. Йому стало страшно.

— Він хворий,— відповів Кадлу.— Це собача хвороба.

Пес підвів голову і знову завив.

— Я такого ніколи не бачив,— промовив Котуко.— Що ж далі буде?

Кадлу знизав плечима і перейшов через кімнату, щоб зняти зі стіни короткий гарпун. Хворий пес глянув на нього і, виючи, метнувся до виходу; інші собаки розступилися перед ним. Він виліз сніговим проходом на повітря, голосно загавкав, немов зачувши слід звіра, і, високо підплигуючи, кинувся бігти. Незабаром він зовсім зник з очей.

Котуко-пес захворів. Холод, голод, а надто темрява спричинилися до того. Коли з'являється така хвороба, собаки починають хворіти. На другий день занедужав ще один собака, що так бився і кусався, аж Котуко мусив забити його. Згодом великий чорний пес, що раніше був за вожая, раптом загавкав, ніби натрапивши на слід північного оленя. Коли його звільнили з упряжу, він метнувся бігти зі своєю збруєю на спині.

Після цього ніхто більше не їздив на собаках. Вони потрібні були на інше. Собаки самі це відчували, і хоч держали їх у теплі й годували з рук, та в очах їхніх був жах та відчай.

До всього цього старі баби почали згадувати страшні перекази та пророкувати різні жахи.

Втративши свого улюбленця, Котуко дуже сумував. Ескімос, дарма що їсть багато, може довго голодувати. Хлопець почав чути якісь

таємничі голоси й бачити людей, яких насправді не було довкола. Одного разу, даремно прождавши десять годин коло тюленячої дірки, він зняв перев'язку і, змучений та знесилений, поплентався додому. Дорогою йому закрутилася голова, і він прихилився до крижаного виступу, на якому лежала велика кам'яна брила. Коли Котуко сперся, камінь зрушився і з гуркотом покотився вниз. Хлопець злякано відскочив, а камінь із хряскотом упав на лід.

Це вже було забагато. Котуко звик вірити, що в кожній скелі, в кожному камені живе дух, схожий на однооку жінку, і зветься той дух — торнака. Коли т о р н а к а хоче допомогти людині, то разом зі своїм кам'яним житлом котиться за нею і питає, чи хочеш стати під її захист. (Улітку, як розтає лід, уламки скель рушаться і скочуються на землю; звідси й виникла віра в кам'яних духів.) Котуко відчув, як кров шугнула йому в голову. Йому причулося, ніби торнака заговорила до нього. А поки дійшов додому, то вже був зовсім певен, що торнака довго з ним розмовляла. Вдома ніхто йому не заперечив — усі вірили, що таке могло статися.

— Вона сказала мені: "Я зіскочу, я зіскочу вниз на сніг!" — розповідав Котуко в своїй ледь освітленій хижці, і запалі його очі блищали.— Вона сказала: "Я поведу тебе". Вона сказала: "Я покажу тобі стежку до тюленячих дірок". І от я завтра піду, і т о р н а к а поведе мене.

Прийшов ворожбит. Котуко і йому розповів про свого пригоду.

— Іди, коли кличуть духи: вони дадуть нам їжі,— сказав ворожбит.

Дівчина з північної країни лежала коло вогню. Останнім часом вона дуже мало їла і майже не розмовляла. Вранці Кадлу й Аморака почали ладнати для Котуко маленькі ручні санчата, на які поклали його мисливське причандалля і стільки сала й мерзлої тюленятини, скільки можна було виділити. Дівчина стала поруч нього і взялася за мотузку, щоб тягти санчата.

— Твоя хата — й моя хата,— промовила вона, ідучи, а санчата на кістяних— полозках рипіли й скакали позаду в жахливому мороці полярної ночі.

— Моя хата — й твоя хата,— відповів Котуко,— та я думаю, що ми обоє потрапимо до Седни.

Потрапити до Седни в ескімосів означало загинути.

В селищі все ще вигукували: "Духи розмовляли з Котуко! Вони приведуть його до відкритого місця. Він добуде нам тюленів!" Та голоси танули в холодній імлі, а Котуко й дівчина разом тягли санчата в напрямку до Крижаного Океану. Котуко запевняв, що т о р н а к а звеліла йому йти на північ, і вони йшли, керуючись сузір'ям Оленя — тобто Великої Ведмедиці.

Дівчина йшла мовчки, схиливши голову, і пухнасте хутро її малахая спадало пацьорками на вилицювате смагляве обличчя. Небо вгорі було оксамитно-чорне і тільки на сході перетиналося червоними смугами. Ліхтарями сяяли великі зорі. Час від часу в небі спалахували зеленаві одблиски північного сяйва; іноді падала зірка, лишаючи по собі яскравий слід. Такої хвилини Котуко й дівчина могли бачити нерівну крижану поверхню, що барвіла кольоровими вогниками, червоними, жовтими й блакитними.— але згодом темнішала й здавалася зовсім сірою.

Осінні бурі утворили в льоду вибоїни, рови, ями, накопичили цілі купи крижин, відточивши їх подекуди, мов пилки. Здалека крижані брили скидалися то на тю лепів, то на моржів, а то навіть на десятиногого духа Білого Ведмедя. Здавалося, всі ці химерні постаті от-от оживуть, але довкола панувала мертва тиша. Серед цього безгоміння по безмежному простору йшли двоє, тягнучи за собою санчата.

Коли стомлювались, Котуко робив маленьку мисливську хижку із затверділого снігу. Бони залазили в ту хижку вдвох, запалювали собі

каганець і намагалися хоч трохи розігріти мерзлу тюленятину. Спочивши, знову лаштувалися в путь. Іноді вони проходили до тридцяти миль на день, а вперед просувалися тільки на п'ять миль, тому що доводилося кружляти н не можна було йти навпростець. Дівчина майже весь час мовчала, а Котуко співав пісень і розмовляв. Він казав, що чує голос т о р н а к и, і, взявши розгін, вилазив на крижаний пагорб, махаючи руками й вигукуючи щось віщим голосом. Весь цей час Котуко був у піднесеному настрої. Але дівчина була певна, що дух веде його, і сподівалася, що все гаразд кінчиться. Вона зовсім не здивувалася, коли на четвертий день Котуко, в якого очі горіли, мов жарини, сказав їй, що слідом за ними йде торнака у вигляді двоголового пса. Дівчина глянула в той бік, куди показував Котуко, але привид швидко зник у западині. Він не був схожий на людину, але ескімоси вірять, що духи залюбки з'являються в подобі ведмедя, тюленя чи якої іншої тварини.

Може, навіть, то був сам десятиногий дух Білого Ведмедя І Котуко й дівчина були такі знесилені, що не покладалися на свої очі. Відтоді, як вийшли з селища, вони анічогісінько не спіймали, ба навіть не натрапили на сліди хоч якого звіра. Харчів у них зосталося менше ніж на тиждень, а тут, як на те, ще заходилось на бурю. Полярна буря — це страшне лихо: вона не вгаває кілька днів, і подорожній, що попав під бурю далеко від житла, неминуче мусить загинути. Котуко потав складати таку снігову хатку, щоб у неї можна було й санчата затягти. Коли він клав останню крижину, що мала бути на даху за гребінь, то побачив за півмилі від себе якусь потвору. Довкола стояла імла, і хлопцеві здалося, що то величезна примара з неймовірно довгим хвостом. Обриси її щоразу мінялися.

Дівчина теж побачила примару, але не злякалась, тільки мовила досить спокійно:

— Це — Квікворн. Що з нами буде?

— Він розмовляє зі мною,— підказав Котуко. Проте ніж, яким він вирівнював снігові плити на даху, затремтів у його руці.

Квікверн — це привид велетенського собаки без зубів та без вовни. За повір'ям ескімосів, живе він на півночі і з'являється тоді, коли людям загрожує загибель. Навіть ворожбити бояться згадувати Квікверна. Він приносить біду й насилає хвороби на собак.

У Квікверна, так само, як і в духа Білого Ведмедя, буває шість чи й вісім нар ніг; а в потвори, що скакала в морозному тумані, теж було більше ніг, ніж у звичайної тварини.

Незабаром Котуко з дівчиною сховалися в хижці. Звісно, Квікверн міг умить її зруйнувати, проте за товстою сніговою стіною вони почувалися спокійніше. Три дні, й на хвилину не вщухаючи, свистіла й завивала буря, а хлопець і дівчина в хижці грілися біля каганця, їли теплувате тюленяче м'ясо й дивились, як густа сажа потроху вкриває снігову стелю. Дівчина оглянула рештки м'яса: його могло вистачити днів на два — не більше. Котуко обдивився залізне вістря свого гарпуна, санчата й спис, готуючись вийти на полювання,— іншої ради не було.

— Ми незабаром попадемо до Седни, дуже скоро,— прошепотіла дівчина.— Невже твоя т о р н а к а таки нічого й не зробить для нас? Заспівай їй пісні, щоб вона прийшла сюди.

Котуко заспівав чарівної пісні. Буря немовби втихла. Посеред пісні дівчина скочила на ноги й спочатку приклала руку в хутряній рукавиці до крижаної долівки, а потім припала до неї вухом. Котуко зробив так само. Вони подивилися одне одному в вічі, напружено дослухаючись.

Котуко відірвав тонку пластинку китового вуса від сильця, що лежало на санчатах, і встромив її у тріщинку в кризі, придавивши рукавицею. Пластинка ледь помітно здригнулась, тоді зупинилась і знову заколивалася.

— Он воно що! — вигукнув Котуко.— Десь далеко одірвалася крижина.

Дівчина похитала головою і показала на пластинку.

— Ні, це на морі поламано кригу,— відказала вона.— Послухай, як тріщить лід.

Припавши до долівки, вони почули дивний глухий шум: то здавалося, ніби мале цуценя нищить коло вогню, то чулося, неначе хтось каменем дряпає кригу, то лунали удари, що нагадували барабанний бій. Всі ці звуки долинали здалеку — чи не з берега відкритого моря.

— Це льодолом,— мовив Котуко.— Т о р н а к а обдурила нас. Ми загинемо.

Їм і справді загрожувала велика небезпека. Триденна буря нагнала з півночі велику хвилю й кинула її на крижане поле. Дужа течія нанесла плавучої криги, яка билася в крижане поле, а бурхливий океан підмивав і розхитував його знизу. Те, що чули Котуко й дівчина, було ледве чутним відгомоном жахливої боротьби води з кригою, що точилася миль за тридцять-сорок від них. Тоненька пластинка з китового вуса тремтіла від того двигтіння.

Ескімоси кажуть: коли крига прокидається від довгого зимового сну, ніколи не можна зарані вгадати, що буде, тому що крига так само швидко міняє свій вигляд, як хмара.

Певно, буря попереджала про наближення раннього літа, але не можна було сказати, які з того виникнуть наслідки й до чого все йдеться.

Проте підліткам полегшало на душі. Вони знали, що коли лід зрушився, то їм не доведеться довго очікувати й страждати. Якщо їм судилося піти в країну Седни, то принаймні все те станеться невдовзі.

Коли буря вщухла і вони вийшли з хижки, далекий шум поближчав, а цілий лід довкола весь гудів і стугонів.

— Він усе ще жде,— мовив Котуко.

На вершечку крижаної гори сиділа восьминога потвора, яку вони бачили перед бурею, і жахливо вила.

— Ходімо за нею,— запропонувала дівчина,— може, потвора знає якийсь шлях, що не лежить до Седни.

Проте вона так знесилилась, що ледве не впала, коли взялася тягти санчата. Потвора спроквола рушила на захід, і воші пішли за нею. Щогодини шум довкола наростав. Крижана поверхня репалася в усіх напрямках. Відколювались великі скиби криги зо два метри завтовшки. Вода знизу тиснула з жахливою силою. Море з хряскотом жбурляло крижані уламки під льодове, поле, мов ото гравець спритно підсовує карти під скатертину. На мілизні крижини здиблювались, громадилися одна на одну так, що нижчі досягали дна. До того ж, бурею та течією нанесло цілих плавучих крижаних гір. Вони величаво пливли серед пінястих хвиль і наближалися до крижаного поля. Часом така величезна гора зненацька безпорадно зупинялась, перекидалася і, бризкаючи водою, щезала в безодні. Слідом за нею рушала друга гора, менша й нижча; вона насувала на рівну поверхню, розриваючи рівний лід, і, розкидаючи довкола себе тисячі уламків, проорювала борозну на цілу милю, аж поки щось її затримає в дорозі.

Одні крижини рубали, як сокири, другі били, немов обухом, треті кружляли вихором, і ця руїнницька робота чинилася на всій північній, скільки сягало око, частині крижаного поля. Хоч місце, де йшли Котуко з дівчиною, було далеко від льодолому, він щохвилини наближався до них. Підлітки чули глухі вибухи, що нагадували гарматні постріли в туманну погоду. Крига, за всіма ознаками, сунула на південь, до них.

— Ніколи такого не бувало,— сказав Котуко.— Ще не прийшла пора. Як же міг початися льодолом?

— Ходімо за нею,— мовила дівчина, показуючи на примару, що плигала попереду них.

Вони з останніх сил тягли санчата. Вже навколо них тріскався лід, і щілини роззявляли пащі, як вовки. Страшна примара зупинилася на крижаній горі. Та гора підносилася над рівниною метрів на чотирнадцять і стояла нерухомо.

З неймовірним зусиллям Котуко кинувся наперед і потяг за собою дівчину. Вони полізли на гору. Крижаний гамір дедалі гучнішав, грізнішав, але гора стояла твердо. Котуко на мигах пояснив дівчині, що вони стоять на острові, куди привела їх восьминога потвора. Тепер лишалася тільки та небезпека, що плавуча крига може насунутись на берег і, рухаючись поверх землі, знести вершечок острова. Проте Котуко й дівчина перестали боятися. Вони хутенько склали собі снігову хижку, залізли до неї й заходилися їсти. Водночас прислухалися до тріскоту криги, що напирала на берег.

Потвора щезла з очей, і Котуко схвильовано сказав дівчині, що він, мовляв, має силу відганяти духів. Слухаючи його похвальбу, дівчина раптом розреготалась, почала хитатися з боку на бік.

За її спиною у відтулину хижки просунулися дві голови: одна — чорна, друга — руда. То були голови двох собак: Котуко-пса і Чорного, вожая. Обидва вони мали добрий вигляд, погладшали і здавалися цілком здоровими. От тільки прив'язані були одне до одного якимсь кумедним способом. Чорний вожай утік-бо зі своїм упряжем. Певно, він десь зустрівся з Котуко-псом, вони гралися чи борюкалися, і ремінна петля його упряжу заплуталась у мідному нашийнику рудого товариша, затягтись до того міцно, що жоден із собак не міг повернути голову, щоб її перегризти. Отак вони й зв'язалися докупи. Це та ще необхідність

дбати про харч призвело до того, що вони видужали. Тепер обидва пси були в доброму здоров'ї.

Дівчина штовхнула собак до Котуко і, сміючись, промовила:

— Оце ж і є Квікверн, що показав лам тверду землю. Подивись: у нього вісім ніг і дві голови. _

Котуко перерізав ремінь, що зв'язував псів, і тоді обидва кинулися до нього з радісним пищанням, немов намагаючись розповісти, як вони одужали. Котуко помацав їм ребра — обидва пси зажиріли, обросли густою вовною.

— Вони знайшли собі харч,— сказав Котуко, усміхаючись.— Я так гадаю, що ми ще не скоро підемо до Седни. Моя т о р н а к а прислала їх сюди. Вони одужали.

Поластившись до господаря, собаки, що кілька тижнів бігали разом і полювали, кинулися одне до одного й почали борюкатись.

— Голодні собаки не борюкаються,— зауважив Котуко.— Виходить, що вони натрапили на тюленів. Тепер ми можемо спокійно заснути. Ми добудемо собі їжі.

Коли Підлітки прокинулись і вийшли з хижки, то побачили, що море вільне від криги біля північного берега острова, а крижини, що одірвалися, погнало далі, до землі.

Перші звуки морського прибою тішать серце ескімоса, бо вони провіщають йому близьке літо.

Котуко й дівчина, всміхаючись, узялися за руки: плюскіт моря серед криги нагадував їм про лососів, про північних оленів, про запашні вербові бруньки. На очах у них море почало вкриватися крижаною

плівкою (ще було дуже холодно), але вдалині видніла ясно-червона смуга світла — це пробивалось сонце після довгого зимового мороку. От ніби сонце тільки позіхнуло після свого тривалого сну — так швидко згасла та смуга світла. Але це звістувало, що зима мінятиметься на літо; ніщо вже не могло стримати пробудження природи.

Собаки якраз гризлися за мертвого тюленя. Після бурі, що розганяє рибу, тюлені завжди вирушають тукати собі поживу. Це був перший тюлень; за ним того самого дня вийшло їх двадцять чи й тридцять.

Незабаром сотні чорних голів визирали з води й темними плямами маячили поміж плавучих крижин.

Як приємно було попоїсти тюленячої печінки, по вінця налити в каганець свіжого жиру, щоб яскраво запалало полум'я!

Заледве льодова поверхня моря стала досить міцна, як Котуко й дівчина навантажили санчата тюленячим м'ясом, запрягли собак і щосили їх погнали. Як і раніш, мороз був великий, та їхати з повними саньми легше, піж полювати надголодь. На березі в снігу вони закопали двадцять п'ять тюленячих туш на запас і поспішили додому: їх турбувала доля одноплеменців. Собаки теж тямили, що прямують додому, і за два дні вже гавкали, наближаючись до селища Кадлу. їм відгукнулося тільки три собаки, решту поїли, і в житлах було майже темно. Коли Котуко вигукнув: "М'ясо!" — йому відповіло лише кілька людських голосів. Проте коли він перегукав усіх на ім'я, з'ясувалося, що всі живі.

За годину в хижці Кадлу горіли вже каганці, над якими закипав казанок, а зі стелі, де танув сніг, скрапували краплини. Аморака варила обід на все селище. Маленький її хлопчик жував шматок свіжого білого сала. Довкола вогню сиділи кружка мисливці й досхочу наїдалися тюленячого м'яса. Котуко й дівчина розповідали про свої пригоди. Собаки також сиділи в хижці й нашорошували вуха, коли в розмові

згадувались їхні імена. Ескімоси кажуть, що собака, який видужав від божевілля, більш пі коли не заслабне на цю хворобу.

— Т о р н а к а таки не відцуралася нас,— розповідав Котуко.— Буря вила, тріщав лід, тюлені ганялися за рибою, що її розлякала буря. Нові тюленячі дірки близько звідсіля — за два дні ходи. Хай кращі мисливці підуть завтра по тих двадцятьох п'ятьох тюленів, яких я закопав у снігу. А як з'їмо це м'ясо, то ще підемо на лови.

— А ви що робитимете? — підлесливо спитав хлопця ворожбит — так само підлесливо, як завжди розмовляв з Кадлу, що був не тільки ватажком племені, а й місцевим багатієм. ч

Котуко глянув на дівчину і спокійно відповів:

— Ми поставимо собі хату.

І показав рукою на північний захід від хати Кадлу — в той бік ескімоси звичайно поселяють жонатого сина чи заміжню дочку.

Дівчина похитала головою і повернула руки долонями догори. Вона була чужинка; її прийняли з жалю, щоб не вмерла з голоду, і вона нічого не мала на посаг.

Тоді Аморака зіскочила з лави, на якій сиділа, й почала кидати дівчин і на коліна різне хатнє начиння: кам'яні каганці, залізні скребла для обробки шкур, бляшані казани, оленячі шкури, оздоблені зубами кабарги, і справжні сталеві голки. Це був дуже багатий посаг, який тільки буває в країні холоду. Дівчина вклонилася до самої землі.

— І їх так само на додачу,— сказав, сміючись, Котуко, показуючи на собак, що намагалися лизнути дівчину в обличчя.

— Так,— промовив ворожбит, багатозначно відкашлюючись, от ніби він весь час був замислений.— Тільки залишив пас Котуко, як я пішов у Дім Пісень і цілими ночами співав закляття, викликаючи духа Олоня. Завдяки моїм пісням знялася буря, що поламала лід, і обидва собаки вивели Котуко з небезпеки. Це моя пісня прислала йому тюленів. Тіло моє лежало тут, але дух літав понад кригою і показував шлях Котуко й собакам. Усе це зробив я!

Після доброго обіду всім хотілося спати, і піхто не став сперечатися з ворожбитом. А він узяв собі ще шматок вареного м'яса і ліг спати поруч з іншими в теплій, ясно освітленій хаті, що просякла запахом жиру.